

Za co kochają Tuwima Rosjanie?

Rozważania na zasygnalizowany w tytule artykułu temat rozpoczęliśmy od konstatacji, iż w Rosji twórczość Juliana Tuwima cieszyła się w przeszłości i cieszy obecnie wielkim uznaniem i popularnością wśród różnych grup publiczności literackiej. Rosyjscy tuwimolodzy podkreślają, że należy on do najczęściej wydawanych w ich kraju polskich pisarzy, tzn. zajmuje drugie miejsce po Adamie Mickiewiczu¹, oraz że jego wiersze, zarówno te dla dorosłych, jak i te dla dzieci, spotykają się z żywym, emocjonalnym odbiorem. W poświęconych mu hasłach encyklopedycznych, przedmowach do wydań utworów i artykułach literaturoznawczych rozpowszechniane są sformułowania typu: „poeta cieszy się wielką miłością młodocianych czytelników”, „Tuwim w Rosji jest znany i lubiany”², „Tuwim stał się dla mnie obiektem uwielbienia”³ (ros. объектом поклонения) czy „mało kogo darzyłem tak silną i zabobonną miłością, jak Tuwima”⁴. Dodajmy w tym miejscu, iż sympatia Rosjan do Tuwima to przykład emocjonalnej interakcji czy „sprzężenia zwrotnego”, bowiem w dużym stopniu jest ona odpowiedzią na fascynację polskiego poety kulturą rosyjską.

Dla Rosjan był on jednocześnie „swoim” i „obcym”, przyciągającym innością. Był swoim, bo dostrzegano jego „miłość do narodu rosyjskiego i poezji rosyjskiej”⁵ oraz świetną znajomość literatury ro-

¹ А. Гелескул, *Вступление*, w: А. ТУВИМ, *Любовь в дожде и нараспашку. Стихи*, wst. i przeł. А. Гелескула, „Иностранная литература” 2007, nr 11, online: <http://magazines.russ.ru/inostran/2007/11/tu5.html>, dostęp: 05.07.2017 r.

² Tamże.

³ С. Кур, *Смех и скорбь Юлиана Тувима*, online: www.chayka.org/node/1564, dostęp: 05.07.2017 r..

⁴ И. Эренбург, *Люли, годы, жизнь*, t. 3, s. 70, online: readr.ru/ilya-erenburg-ludi-gody-ghizn-knigaIII.html?page=70, dostęp: 05.07.2017 r.

⁵ Tamże, s. 71.

syjskiej i języka, a także „słowiańską duszę”. Tuwim, który w Łodzi uczęszczał do rosyjskiego gimnazjum, niemal od dzieciństwa odczuwał wielką duchową siłę Rosji, jej kultury, zwłaszcza żywiołu poezji i pasjonował się nią w czasach w Polsce dla tej kultury nieprzychylnych – w okresie zaborów i w dwudziestoleciu międzywojennym. Efekty zainteresowań literaturą rosyjską to czerpanie z tradycji, kształtowanie własnego warsztatu poetyckiego w latach 20. m.in. pod wpływem rosyjskich symbolistów i futurystów, zwłaszcza Władimira Majakowskiego⁶, w latach 30. zaś pod wpływem Borysa Pasternaka, oraz przekłady zarówno rosyjskich klasyków, jak i literatów mu współczesnych i to różnych orientacji światopoglądowych i artystycznych, np. wrogich wobec władzy porewolucyjnej emigrantów, „trybuna rewolucji” Majakowskiego czy koniunkturalnego w stosunku do narzucanej ideologii Aleksieja Surkowa. Wprawdzie Tuwim przekładał również z innych języków obcych – z łaciny, francuskiego, angielskiego, w młodości z polskiego na esperanto, ale, jak już ustalono, przekłady z rosyjskiego stanowią aż prawie 90% całej jego spuścizny translatorskiej⁷.

Uściślijmy też, iż różni Rosjanie, w zależności od światopoglądu, gustu estetycznego, a także czasu, w jakim przypadło im żyć, cenili i cenią twórczość polskiego poety z odmiennych powodów. Jest rzeczą oczywistą, iż drogę do czytelnika rosyjskiego czy szerzej – radzieckiego, otworzyła Tuwimowi jego postawa wobec ZSRR w czasie drugiej wojny światowej i po jej zakończeniu, kiedy ze wszech miar popierał politykę zbliżenia ze Związkiem Radzieckim oraz budowę ustroju socjalistycznego⁸ w Polsce. Radzieckich ideologów od kultury, ale także zwykłych czytelników zachwycaly wiersze Tuwima w rodzaju *Do narodu radzieckiego* czy artykuły o Stalinie: *Stalin* (1949), *Potęga, której nic nie złamie* (1953). W przywołanym powyżej wierszu w tonację hymnu zostały wplecione wręcz nadużywane w ZSRR zwroty propagandowe w rodzaju – naród radziecki to „twórca nowej ery”, któremu „wieki dadzą rangę bajeczną”, rewolucja październikowa – „kрасawica wieczna”, a Stalin – „wiecznie żywy heros”.

⁶ O stosunku Tuwima do Majakowskiego zob. fragment książki: M. Shore, *Kawior i popiół. Życie i śmierć pokolenia oczarowanych marksizmem*, Warszawa 2009.

⁷ B. Łazarczyk, *Sztuka translatorska Juliana Tuwima. Przekłady z poezji rosyjskiej*, Wrocław 1979, s. 11.

⁸ Zob. M. Urbanek, *Tuwim*, Wrocław 2004, s. 135 i nast.

Niezależnie jednak od takiego zmanifestowania sympatii proradzieckich i prostałinowskich, jak dowodzą współcześni poloniści rosyjscy⁹, Tuwim, podobnie jak i wspierający nowy ustrój inni pisarze z krajów socjalistycznych, był inwigilowany przez pracowników ambasady radzieckiej. Na przykład donosili oni swoim zwierzchnikom, iż poetę nurtują ideologiczne wątpliwości, gdyż wypytywał przebywającą w Polsce Wandę Wasilewską, w jakim stopniu rzeczywistość radziecka odpowiada teorii, czy i jak są wdrażane w życie socjalistyczne ideały. Oprócz tego zarzucano mu, podobnie jak Galczyńskiemu oraz Broniewskiemu, iż pisze zbyt mało o nowej rzeczywistości, o Bierucie, Dzierżyńskim czy Świerczewskim.

Wcześniej zbyt mało radykalny był też dla podziwianego przezeń Majakowskiego, który odwiedził Polskę w 1927 r., a więc u szczytu sławy, ale już w przededniu wielkiego osobistego dramatu, zakończonoego samobójstwem. Majakowski, postrzegany jako „doskonały ambasador sztuki radzieckiej”, na wszystko, co zachodnie, patrzył z nieukrywaną pogardą. Na temat Tuwima – tłumacza jego poematu *Obłok w spodniach* (*Облако в штанах*, 1915) napisał we wspomnieniach, iż nie może ocenić jego poezji, bo nie zna polskiego, ale współczuje mu z powodu braku swobody twórczej i niskich honorariów, zmuszających go do pisania tekstów kabaretowych. Według Majakowskiego, Tuwimowi, by mógł stać się prawdziwym poetą, potrzeba silnych podnieć i takiej burzy, w jakiej uczestniczyli rosyjscy futuryści i lefowcy¹⁰. Z perspektywy dzisiejszej wiedzy o epoce jest rzeczą oczywistą, iż Tuwim w Polsce lat 20. korzystał ze znacznie większej swobody twórczej niż sam Majakowski w tym samym czasie w ZSRR, natomiast sposób postrzegania Zachodu przez radzieckiego poetę to temat na osobną publikację.

W Związku Radzieckim twórczość Tuwima z lat 20. i 30. interpretowano przez pryzmat jego postawy powojennej, wyolbrzymiając obecną w niej krytykę sanacji, koltunerii, polskiego nacjonalizmu, faszystwu i antysemityzmu. Jednocześnie „wybaczano mu” czy też przymykano oczy na takie wiersze z lat 30., jak *Do obłoków moskiew-*

⁹ Zob. В. Хорев, *Восприятие польской культуры в советской России (1945–1990)*, online: www.novpol.ru/index.php?id=177, dostęp: 05.07.2017 r.

¹⁰ Zob. В. Маяковский, *Повесть Варшавы*, online, [feb-veb.ru/feb/majakovsky-te\[ts\]/ms8/ms8-347.htm](http://feb-veb.ru/feb/majakovsky-te[ts]/ms8/ms8-347.htm), dostęp: 05.07.2017 r. Określenie „lefowcy” wywodzi się od nazwy Lewicowy Front Sztuki (Левый фронт искусства, w skrócie ЛЕФ).

skich – utwór będący sarkastyczną reakcją autora na masowy terror w ZSRR czy krytykę obchodów setnej rocznicy śmierci Aleksandra Puszkina, wykorzystywanych w celach propagandowych. Według publicystów radzieckich rewolucja październikowa miała być spełnieniem marzeń autora *Eugeniusza Oniegina* o sprawiedliwości i wolności dla wszystkich, natomiast Tuwim stwierdzenia tego rodzaju określał jako uzurpację¹¹ i nadinterpretację spuścizny Puszkina.

Przejawem oficjalnej miłości do Tuwima, oprócz wydania zbioru jego wierszy w roku 1946, było zaproszenie do Moskwy na 1 maja 1948 r. Jak wiadomo, Moskwy wówczas nie zobaczył, bo wkrótce po przekroczeniu granicy zachorował i po paru dniach spędzonych w szpitalu został odesłany do Polski, ale prasa radziecka wykreowała go na poetę, który w okresie międzywojennym protestował przeciw Polsce sanacyjnej, w czasie wojny zagrzewał do walki z okupantem, a po wojnie umacniał przyjaźń polsko-radziecką. W czasach, gdy w kulturze nic nie mogło się wydarzyć bez zgody władz, takie spojrzenie na poetycki dorobek Tuwima miało i wielce pozytywne skutki, przede wszystkim takie, iż jego utwory w ZSRR wydawano¹². Nawet zbiorów z roku 1946, kiedy kult Stalina sięgał apogeum, stanowi dość reprezentatywny wybór z całej twórczości autora *Balu w Operze*.

Utwory Tuwima na rosyjski przekładało i przekłada wielu znanych poetów oraz zawodowych tłumaczy. Spośród największych wymienić należy Annę Achmatową, Leonida Martynowa, Dawida Samojłowa, Kornieja Czukowskiego. Wiersze dla dzieci tłumaczyli między innymi poeci, reprezentujący radziecką literacką nomenklaturę: Samuil Marszak i Siergiej Michalkow. Oprócz tego wiele jego utworów na rosyjski przełożyli: Alla Szarapowa, Nadieżda Dolecka, Anatolij Heleskuł, Mark Żywow, Emma Maszkowa, Andriej Bazylewski i inni, zresztą lista tłumaczy Tuwima wciąż się wydłuża.

¹¹ Ideologizowanie spuścizny Puszkina, wykorzystywanie jej w ZSRR do doraźnych celów propagandowych dostrzegali też pisarze rosyjscy, ale utwory tematyzujące to zjawisko mogły się ukazać drukiem dopiero w czasach „przebudowy”. Chyba najlepiej rozwiniął ten temat S. Dowłatow w opowieści *Skansen (Zona)*.

¹² W ZSRR i następnie w Rosji ukazały się następujące wybory z Tuwima: Ю. Тувим, *Избранное*, Moskwa 1946; *Стихи*, Moskwa 1959, *Стихи*, Moskwa 1962; *Детям. Стихи*, перевод с польского, Moskwa 1964; *Стихи*, Moskwa 1965; *Пан Ян Токотало*, Moskwa 1977; *Стихи, перевод с польского*, Moskwa 1985; *Мой город*, прел. i ред. А. Нехаї, Санкт Петербург 2004; *Фокус. Покус, или Просьба о пустыне. Поэзия. Проза. Театр*, прел. А. Базилевского, Moskwa 2008.

Lektura wierszy autora *Kwiatów polskich* w przekładach na rosyjski daje podstawy do sformułowania sądu, iż nie miał on takiego szczęścia do tłumaczy, jakie przynosił on sam wybranym przez siebie literatom czy utworom – przypomnijmy, iż w latach 70. Jerzy Faryno dowodził, iż dokonany przez polskiego poetę przekład wiersza *Granada* Michaiła Swietłowa jest doskonalszy od oryginału¹³ i stwierdzenie to uznajemy za w pełni zasadne. Tłumaczenia z Tuwima na rosyjski są zazwyczaj w zupełności poprawne, ale nierzadko brak im lekkości i finezji oryginału. Na przykład Anna Achmatowa, która przełożyła kilkanaście wierszy Tuwima (tłumaczyła też utwory Juliusza Słowackiego, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Władysława Broniewskiego i in.), nie lubiła pracy translatorskiej i wykonywała ją niejako z konieczności, głównie w okresie, kiedy nie mogła publikować własnych utworów i zazwyczaj na utwór przekładany przenosiła zasady własnej poetyki, ponadto starała się dopełniać tuwimowskie niedopowiedzenia, zmieniała poetycką instrumentację tekstu, przez co niekiedy ginęły oryginalne słowne piruety, lekkość rymów i fraz. Jak już zauważono, najbliższy był jej Tuwim melancholijny¹⁴. Jednak pomimo takich niedoskonałości, fragmenty wierszy *Wspomnienie, Szczęście, Ciemne niebo* w jej przekładzie oraz zawierający charakterystykę programowego stosunku Tuwima do słowa wiersz *Zieleń* w przekładzie Martynowa, w którym rosyjski poeta „oddal wesołą zieleń języka”, można uznać za translatorskie arcydzieła, gdyż tłumaczom udało się zachować i dokładność semantyczną i, mówiąc słowami samego Tuwima, dominantę poetycką oryginału. Zobaczmy to na przykładzie fragmentu *Wspomnienia*:

¹³ J. Faryno, *Nad przekładami J. Tuwima z Pasternaka i Swietłowa*, w: *Po obu stronach granicy*, Wrocław 1972, s. 154. Wiele interesujących szczegółów o przekładach Tuwima z rosyjskiego zawarł też: J. Sawicka, *Julian Tuwim*, Warszawa 1986, s. 367 (rozdział *Warsztat tłumacza*), B. Łazarczyk w przywoływanej już książce *Sztuka translatorska Juliana Tuwima*, S. Pollak i in.

¹⁴ Zob. A. Drawicz, *Social translation*, online: ru.article.php?article.id=734, dostęp: 05.07.2017 r.; A. Ананьина, *Стихотворение Ю. Туви́ма «Ты» в переводе А. Ахматовой: типологические сходжения и различия*, online, www.gramota.net/materials/2/2008/2/2.html, dostęp: 05.07.2017 r.

В мимозах стынет осени начало,
 Такой же милой, хрупкой, золотой.
 Та, что меня на улочке встречала,
 Та девушка тобой была, тобой.

Przez pewien czas gorzej wiodło się w Rosji wierszom Tuwima dla dzieci, zwłaszcza tym, które tłumaczyli poeci z grupy literackiej nomenklatury. Generalnie rzecz ujmując, eliminowano z nich wszystko to, co chociażby w niewielkim stopniu nie pasowało do programu kształtowania „nowego człowieka radzieckiego”, czyli człowieka, który swoje życie miał podporządkować idei służenia socjalistycznej ojczyźnie i budowy socjalizmu na całym świecie, dążyć do nieśmiertelności świeckiej (rozumianej jako życie we wdzięcznej pamięci potomnych), dostosowując swoje postępowanie do lansowanych w danym momencie wzorców. Wychowywanie w takim duchu rozpoczęto w ZSRR nieomal od żłobka. Za autorką monografii *Polska poezja dla dzieci w przekładach na język rosyjski* Edytą Monasterską-Wiącek¹⁵ zwrócimy uwagę na przekład wiersza *Okulary*, dokonany przez jednego z najbardziej znanych radzieckich twórców dla dzieci Siergieja Michalkowa. Otóż w wersji rosyjskiej bohater Tuwimowskiego wiersza, energiczny, ale roztargniony i przez to zabawny pan Hilary został zastąpiony przez sympatyczną staruszkę „ciocię Walę”, która szuka okularów „drepcząc powoli”. Oczywiście, pan Hilary był dla znormatywizowanej literatury radzieckiej zbyt obcy, burżuazyjny. Dyskredytowało go rzadkie, niesłowiańskie imię, nie nadawało się do przetłumaczenia słowo „pan”¹⁶, gdyż rosyjskie odpowiedniki powszechnie stosowanych przez narody Europy zwrotów grzecznościowych po rewolucji wyeliminowano z języka, zastępując je w zależności od sytuacji słowami „towarzysz”, „ciocia”, „wujek”, „babcia” w stosunku do znajomych nie będących krewnymi, „dziewczyzna”, „kobieta”, „babcia”, „mężczyzna” itd. w stosunku do osób obcych, spotykanych na ulicy, w sklepie czy w środkach publicznej komunikacji, co nierzadko prowadziło do sytuacji niezręcznych, a nawet

¹⁵ E. Monasterska-Wiącek, *Polska poezja dla dzieci w przekładach na język rosyjski. Na podstawie wierszy Juliana Tuwima i Jana Brzechwy*, Lublin 2009, s. 33 i nast.

¹⁶ W czasach stalinowskich zwrot ten pojawiał się tylko w ironicznym, degradującym kontekście, np. w wyrażeniu „польские паны” był silnie nacechowany ekspresją negatywną niż np. zwrot „polska burżuazja”. Natomiast od czasów „odwilży” pojawiał się i w innych kontekstach, zwłaszcza humorystycznych.

absurdalnych. Fakt, iż powolna i spokojna, zatroskana z powodu swojego roztargnienia „ciocia Wala” z wiersza *Очку* w niczym nie przypomina pana Hilarego z oryginału zmienia charakter wiersza, pozbawia go jego dynamiki, humoru i w dużym stopniu zaprzepaszcza jego urok.

Niezależnie jednak od jakości przekładu wiersze Tuwima w czasach radzieckich przyciągały uwagę tym, co interesowało w pierwszej kolejności polskich badaczy jego poezji¹⁷, a więc oryginalną tematyką, różnorodnością ekspresji, różnego rodzaju chwytami innowacyjnymi, jak np. obecność w wierszach rymów niezwykle, w tym komicznych, kształtem stylistycznym niekiedy niezgodnym z wyrażanymi treściami (wzniosła treść wyrażona w humorystycznej formie) czy takimi walorami, jak odzwierciedlenie poetyckości świata w jego złożoności i różnorodności, podniesienie codzienności z jej pięknem, ale i brzydotą do rangi metafizyki, wirtuozeria wersyfikacyjna, bogactwo i różnorodność dźwięków oraz nastrojów, harmonia zestrojów, gra informacją, wreszcie robienie wierszy z niczego. Nie ulega wątpliwości, iż poezja Tuwima wywarła zauważalny wpływ na rosyjską, ideologicznie usztywnioną twórczość dla dzieci, wnosząc świeży powiew zabawy słowem, radości i humoru.

Czytelnicy rosyjscy z pewnością odczuwali głębię i magię poezji Tuwima, literaturoznawcy próbowali fenomen tej twórczości opisywać, interpretować i klasyfikować. W czasach radzieckich odbiorca tej poezji zza wschodniej granicy mógł zapoznać się z jego biografią i osiągnięciami poetyckimi dzięki hasłom encyklopedycznym czy słownikowym oraz wstępom do zbiorów wierszy. Wprawdzie hasła encyklopedyczne były zunifikowane, musiały bowiem odpowiadać określonym wymogom ideologicznym, co w omawianym przypadku przejawiało się w obowiązkowym eksponowaniu takich treści, jak opiewanie osiągnięć nowej Polski oraz przyjaźni narodów polskiego i rosyjskiego¹⁸. Ponadto zawierały one naiwne recepty na „twórczość doskonałą”, np. uwagi w rodzaju: „aby oryginalna twórczość Tuwima stała się naprawdę znacząca, powinien on uznać za własne najważniejsze (tzn. radzieckie) idee współczesności” („Для того, чтобы оригинальное творчество Т. стало подлинно значительным, поэт должен проникнуться лучшими идеями современности и понять,

¹⁷ Zob. M. Głowiński, *Poetyka Tuwima a polska tradycja literacka*, Warszawa 1960, s. 191 i nast.

¹⁸ *Тувим Юлиан*, w: *Большая советская энциклопедия*, t. 43, Москва 1956, s. 352.

что только они способны оплодотворить подлинное поэтическое творчество”¹⁹). Dodajmy, iż podobnych rad nie szczędzono też w tym czasie wybitnym poetom rosyjskim, np. Majakowskiemu czy Pasternakowi.

Pierwsza rosyjska monografia twórczości Tuwima autorstwa Marika Żywowa *Тувим. Очерк жизни и творчества (Tuwim. Zarys życia i twórczości)* z 1960 r. stanowi przykład literaturoznawstwa zideologizowanego. Upolitycznienie przejawia się w niej przede wszystkim w przeciwstawianiu zaangażowanej (czytaj – jedynie słusznej) powojennej twórczości poety jego wcześniejszym utworom, kiedy w zasadzie odżegnywał się od socjalizmu. Niezależnie jednak od stronnicy interpretacji spuścizny Tuwima książka zawiera bogaty materiał biograficzny i sygnalizuje różnorodność oraz oryginalność twórczości, dzięki czemu zachęca do samodzielnych odczytań spuścizny i dociekań na jej temat. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż pomimo wysiłków ze strony władzy radzieckiej, nie udało się narzucić całemu środowisku pisarskiemu jednomyślności, czego wymownym przykładem jest postawa światopoglądowa i twórczość Achmatowej, Pasternaka, Michaila Bulhakowa i innych, w tym również zwykłych czytelników.

W czasach współczesnych badacze rosyjscy starają się przybliżyć odbiorcy rosyjskiemu wszelkie interesujące szczegóły z biografii i twórczości Tuwima. Spotykamy w publikacjach fragmenty poświęcone etymologii nazwiska, stosunkowi do żydowskiego pochodzenia i do polskości, zainteresowaniom bibliofilskim i losom unikalnej biblioteki poety, historii jego rękopisów w okresie wojny, zainteresowaniom literaturą kuriozalną, próbom przywrócenia literaturze polskiej pisarzy zapomnianych²⁰, powojennej metamorfozie światopoglądowej itp., słowem, literaturoznawcy rosyjscy nie pomijają niczego z tego, co fascynuje polskich badaczy i odbiorców. Oczywiście, nie tracą też z pola widzenia stosunku Tuwima do literatury rosyjskiej i jego zasług translatorskich. W związku z pierwszą kwestią spotykamy szereg uwag o wpływie poetów rosyjskich na jego twórczość, oprócz spraw już sy-

¹⁹ М. ЖИВОВ, *Тувим Юлиан*, в: *Литературная энциклопедия*, т. 11, Москва 1939, online: <http://feb-web.ru>, dostęp: 05.07.2017 r.

²⁰ Zob. np. Р. Белоусов, *Рассказы старых переплетов*, Москва 1985, rozdział *Разыскивается поэт*, online: www.k2x2.info/literaturovedenie/rasskazystarychpereoleto/p5.php, dostęp: 05.07.2017 r.

gnalizowanych także na przykład o fascynacji piśmem satyrycznym z początku XX w. „Satirikon” czy aurą teatryku „Błękitny ptak”²¹.

Rosyjscy autorzy prac o Tuwimie skrupulatnie informują też czytelnika rosyjskiego, iż Tuwim jest autorem trzypiętomowego zbioru przekładów z literatury rosyjskiej²² zawierającego przekład arcydzieła z epoki staroruskiej *Słowo o wyprawie Igora* oraz utwory 29 pisarzy rosyjskich, poczynając od Michaiła Łomonosowa, a kończąc na literatach mu współczesnych (Aleksander Twardowski). Polski czytelnik znajdzie w tym wydaniu wybór utworów twórców z XIX „złotego” wieku literatury rosyjskiej (Puszkina, Lermontowa, Fiodora Tiutczewa, Afanasij Fet i in.), wieku „srebrnego” (Walerij Briusow, Fiodor Sologub, Konstantin Balmont, Aleksander Blok, Pasternak, wczesny Maksim Gorki) oraz z epoki radzieckiej (Majakowski, Wiera Inber, Aleksander Biezymieński, Ilja Selwiński, Aleksiej Surkow, Michaił Swietłow i wspomniany już Twardowski). Z punktu widzenia dzisiejszego odbiorcy-rusycystry pewne zdziwienie musi budzić fakt, iż w sąsiedztwie twórców tej rangi, co Puszkina, Lermontowa, Blok czy Majakowski znaleźli się autorzy koniunkturalni, w procesie postradzieckich przewartościowań usuwani przez literaturoznawców poza margines literatury, jak Biezymieński czy Surkow. Ich obecność dowodzi, iż Tuwim interesował się wszystkim, co nowe, w tym sztuką proletariacką, którą w Rosji Radzieckiej i w krajach socjalistycznych bezskutecznie starano się zastąpić przedrewolucyjne formy kultury. Uściślijmy też, że wydanie trzypiętomowe nie zawiera wszystkich przekładów Tuwima z rosyjskiego. Nie włączył on części przetłumaczonych przez siebie wierszy Briusowa i Balmonta oraz innych symbolistów, które ukazały się w latach 20. w osobnej książeczce²³ oraz w czasopiśmie i antologiach. Poświęcony Balmontowi i Briusowowi zbiorek z 1921 r. zawierał 26 wierszy Balmonta, a w wydaniu trzypiętomowym jest ich tylko 10 i w ogóle nie ma w nim wierszy „symbolistów młodszych” Andrieja Bielego i Wiaczesława Iwanowa, prawdopodobnie dlatego, że w okresie przygotowań wydania trzypiętomowego

²¹ А. Базилевский, *Тот, кого не смогли сосчитать*, w: Ю. ТУВИМ, *Фокус. Покус, или Просьба о пустыне. Поэзия. Проза. Театр*, Moskwa 2008, s. 9.

²² J. Tuwim, *Z rosyjskiego*, t. I–III, Warszawa 1954.

²³ *Liryka rosyjska, seria I. Konstanty Balmont, Walerij Briusow – Liryki*, wyb. i przeł. J. Tuwim, Warszawa 1921.

poeta zmienił orientację artystyczną, a także podejście do pracy przekładowej²⁴.

Badacze rosyjscy podkreślają zarówno mistrzostwo przekładów Tuwima, jak i jego wielkie zasługi dla popularyzacji literatury rosyjskiej w Polsce. Spotyka się wypowiedzi w rodzaju, iż nikt poza granicami Rosji nie podarował swojemu narodowi takiego bogactwa idei, obrazów i nazwisk z literatury rosyjskiej, jak w Polsce Tuwim²⁵, przypomnienia (za Sewerynem Pollakiem), iż stworzył on nową szkołę przekładu, wywierając duży wpływ na kolejne pokolenia tłumaczy, że posiadał wielką kulturę filologiczną, gust estetyczny i bogactwo słownika, że w tłumaczenia wkładał cały swój kunszt poetycki²⁶. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, iż Tuwim był zwolennikiem przekładu nie tylko semantycznego, lecz także dźwiękowego, że dążył do zachowania rytmu oryginału (co przy zmiennym akcencie rosyjskim i stałym polskim oraz dominacji różnych systemów wersyfikacyjnych w każdej z interesujących nas literatur jest szczególnie trudne), że udawało mu się często zachowywać męskie rymy oryginału, że zawsze zachowywał cechy odrębności danego poety etc.

Najmniej zbadaną do tej pory kwestią pozostaje wpływ twórczości Tuwima na literaturę rosyjską. Zdaniem piszącej te słowa jest on zauważalny zwłaszcza w przypadku poetów przekładających utwory Tuwima, chociażby w poemacie *Requiem* Anny Achmatowej, w którym kalejdoskop charakteryzujących rzeczywistość totalitarną obrazów przypomina atmosferę *Balu w Operze*, ale ustalenie takich związków to temat na odrębne badania szczegółowe. Spotyka się wzmianki, na razie ogólne, o wpływie satyrycznych tekstów Tuwima (i innych polskich satyryków), również tych pisanych dla prasy (fraszki, aforyzmy, anegdota), na rozwój pętanej różnymi zakazami rosyjskiej satyry w czasach radzieckich²⁷. Zainteresowanie badaczy z rosyj-

²⁴ Zob. S. Pollak, *Słowo wstępne*, w: J. Tuwim, *Z rosyjskiego*, t. I, s. VIII i nast. Natomiast badacze radzieccy w latach 50. dorobili do faktu „okrojania” poezji symbolistów teorię, iż po wojnie Tuwim przestał cenić obcą rzeczywistość radzieckiej poezji symbolistów. Zob. М. Живов, *Тувим. Очерк жизни и творчества*, Moskwa 1960, s. 95.

²⁵ С. Кур, *Смех и скорбь Юлиана Тувима...* dz. cyt.

²⁶ Ф. Т. Жарский, *Бальмонт звучит по-польски. О некоторых особенностях переводов Ю. Тувима*, „Шуйские известия” 1997, nr 876, s. 3, online: balmontoved.rc/...41-zharskij-tg-balmont-zvuchit-po-polski, dostęp: 05.07.2017 r.

²⁷ С. Кур, *Смех и скорбь Юлиана Тувима...* dz. cyt.

skich ośrodków akademickich budzą różnego rodzaju związki intertekstualne z utworami Tuwima w roli intertekstów. Na przykład Olga Barasz²⁸ dostrzegła wpływ Tuwima na utwory Josifa Brodskiego, który zresztą w jednym z wywiadów poinformował, iż pracuje nad przekładami kilku wierszy Tuwima²⁹, ale rezultat tych działań do tej pory jest nieznan, tzn. drukiem przekłady się nie ukazały. Niezależnie jednak od tego, czy Brodskiego będzie można dopisać do listy tłumaczy Tuwima, czy też nie, zdaniem rosyjskiej badaczki zauważalne są związki kilku wczesnych wierszy rosyjskiego noblisty i jego poematu satyrycznego z końca lat 80. *Przedstawienie* (*Представление*) z tekstami Tuwima. Chodzi o wiersze, w których podobieństwo sygnalizują już tytuły, a utrwalają występujące w nich metafory oraz zastosowany system wersyfikacyjny – *Żydzi* Tuwima oraz *Żydowski cmentarz* (*Еврейское кладбище*) Brodskiego i analogicznie *Ślepcy – Ślepi muzycanci* (*Слепые музыканты*). Wpływ *Balu w Operze* zaznaczył się też w strukturze wiersza Brodskiego *Pielgrzymi* (*Пилигримы*), natomiast w *Przedstawieniu* Tuwimowska technika intensyfikacji i kondensacji różnorodnych zjawisk w jednym czasie (noc balu)³⁰, czyniąca z tych zjawisk syntezę epoki, przez Brodskiego została wykorzystana do zaprezentowania ironiczno-groteskowego „streszczenia” całej historii XX wieku.

Przykładów twórczych zauroczeń Tuwimem w Rosji z pewnością można znaleźć więcej i wydaje się, iż rosyjska fascynacja tym poetą będzie trwać jeszcze długo.

²⁸ О. Бараш, „Бал в Оперe” Ю. Тувима и „Представление” И. Бродского: типологическое родство или интертекстуальная связь?, w: *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia codzienności*, red. W. Supa, Białystok 2013, s. 223–236.

²⁹ Zob. A. Husarska, *A Talk with Joseph Brodsky*, „The New Leader” 1987, (14.12.1987).

³⁰ M. Głowiński, *Wstęp*, w: J. Tuwim, *Wiersze wybrane*, Wrocław 1973, s. LVIII.

Bibliografia

Źródła:

Tuwim J., *Z rosyjskiego*, t. I–III, Warszawa 1954.

Literatura:

Ананьина А., *Стихотворение Ю. Тувима «Ты» в переводе А. Ахматовой: типологические сходства и различия*, online, www.gramota.net/materials/2/2008/2/2.html, dostęp: 05.07.2017.

Белоусов Р., *Рассказы старых переплетов*, Moskwa 1985.

Drawicz A., *Social translation*, online: ru.article.php?article.id=734, dostęp: 05.07.2017.

Эренбург И., *Люли, годы, жизнь*, t. 3, s. 70, online: readr.ru/ilya-erenburg-ludigody-ghizn-knigaIII.html?page=70, dostęp: 05.07.2017.

Faryno J., *Nad przekładami J. Tuwima z Pasternaka i Swietłowa*, w: *Po obu stronach granicy*, Wrocław 1972.

Гелескул А., *Вступление*, w: А. Тувим, *Любовь в дожде и нараспашку. Стихи*, wst. i przel. А. Гелескула, „Иностранная литература” 2007, nr 11, online: <http://magazines.russ.ru/inostran/2007/11/tu5.html>, dostęp: 05.07.2017.

Głowiński M., *Poetyka Tuwima a polska tradycja literacka*, Warszawa 1960.

Głowiński M., *Wstęp*, w: J. Tuwim, *Wiersze wybrane*, Wrocław 1973.

Хорев В., *Восприятие польской культуры в советской России (1945–1990)*, online: www.novpol.ru/index.php?id=177, dostęp: 05.07.2017.

Husarska A., *A Talk with Joseph Brodsky*, „The New Leader” 14.12.1987.

Кур С., *Смех и скорь Юлиана Тувима*, online: www.chayka.org/node/1564, dostęp: 05.07.2017.

Łazarczyk B., *Sztuka translatorska Juliana Tuwima. Przekłady z poezji rosyjskiej*, Wrocław 1979.

Маяковский В., *Поверх Варшавы*, online: [feb-veb.ru/feb/majakovsky-te\[ts/ms8/ms8-347.htm](http://feb-veb.ru/feb/majakovsky-te[ts/ms8/ms8-347.htm), dostęp: 05.07.2017.

Monasterska-Wiącek E., *Polska poezja dla dzieci w przekładach na język rosyjski. Na podstawie wierszy Juliana Tuwima i Jana Brzechwy*, Lublin 2009.

Pollak S., *Słowo następne*, w: J. Tuwim, *Z rosyjskiego*, t. I, Warszawa 1954.

Sawicka J., *Julian Tuwim*, Warszawa 1986

Shore M., *Kawior i popiół. Życie i śmierć pokolenia oczarowanych marksizmem*, Warszawa 2009.

Тувим Юлиан, w: *Большая советская энциклопедия*, t. 43, Moskwa 1956.

Urbanek M., *Tuwim*, Wrocław 2004.

Живов М., *Тувим Юлиан*, w: *Литературная энциклопедия*, t. 11, Moskwa 1939, online: <http://feb-web.ru>, dostęp: 05.07.2017.

Жарский Ф. Г., *Бальмонт звучит по-польски. О некоторых особенностях переводов Ю. Тувима*, „Шуйские известия” 1997, nr 876, s. 3.

Живов М., *Тувим. Очерк жизни и творчества*, Moskwa 1960.

Streszczenie

W artykule omówiono (skrótowo) recepcję oryginalnej twórczości J. Tuwima oraz jego przekładów z literatury rosyjskiej w Rosji w czasach radzieckich oraz postradzieckich. Krótko scharakteryzowano też rosyjskie przekłady (A. Achmatowa, L. Martynow, K. Czukowski) tekstów polskiego poety dla dorosłych i dla dzieci. Tuwim był i jest ceniony w Rosji za oryginalną poetykę, kunszt translatorski i popularyzację literatury rosyjskiej w Polsce. Nawiązując do dorobku polskiej tuwimologii, współcześni poloniści rosyjscy i tłumacze podejmują próbę przybliżenia odbiorcy rosyjskiemu jak najpełniejszej wiedzy o życiu i twórczości autora *Balu w Operze*.

Słowa kluczowe: umiejętności tłumaczeniowe, czasy Rosji Sowieckiej, literatura rozyjska

Why do Russians love Tuwim?

Summary

The article presents (in brief) the reception of Tuwim's original works and his translations from Russian literature in Russia during Soviet Union times and after. Translations into Russian (by A. Achmatova, L. Martynov, K. Czukowski) of the Polish poet's works for adults and children is also briefly characterized. Tuwim has always been valued in Russia for original poetics, translation skills and popularization of Russian literature in Poland. Regarding the Polish studies on Tuwim contemporary Russian teachers of Polish and translators try to draw the Russian readers' attention to the fullest knowledge about the life and works of *Bal w operze* author.

Keywords: translation skills, Soviet Union times, post Soviet Union times, Russian literature